

Pisidia Antiokheia Kentini Çevreleyen Kale Yerleşimleri

Hakan Alpaslan* - Z. Tuçe Güngör**

Pisidia Antiokheia Kenti, Yalvaç İlçesi'nin yaklaşık olarak 1 km. kuzey doğusunda, Yalvaç ilçesine ve ovasına hâkim batı bakışlı bir tepe üzerinde yer almaktadır¹ (Resim 1). Kentin kuzeyini ve doğusunu Sultan Dağları, batısını Karakuş Dağları adeta bir doğal sur gibi çevrelemişlerdir. (Resim 2). Kentin kuruluş tarihi², Seleukos Hanedanlığı Dönemine denk gelmektedir. Seleukos'un oğlu I. Antiokhos Soter M.Ö 281 yılında bölgeye gelerek stratejik öneme sahip bu alanda Antiokheia kentinin temellerini atmış ve bölgedeki diğer kentlerden farklı olarak koloni kent statüsü kazandırmıştır. Kent, daha sonra Galatya³ Eyaleti'ne dâhil edilmiş ve bu eyaletin Roma İmparatorluğuna katılması⁴ ile birlikte Antiokheia Kenti de Roma topraklarına dâhil edilmiştir. Hellenistik Dönemdeki koloni olma özelliği, Roma İmparatorluk Devrinde de devam eden kent, İmparator Augustus'un Pisidia Bölgesinde kurduğu 5 koloni kentinden birisi olmuştur⁵. Ayrıca, Hellenistik dönemde temelleri atılmış olan kentin, imar faaliyetleri açısından zirveye ulaştığı ve en parlak dönemini yaşadığı dönem de yine Roma İmparatorluk Dönemi'dir⁶. İsa'nın doğuşu ile birlikte ortaya çıkan ve zamanla ivme kazanan Hristiyanlık dininin önemli merkezlerinden olan kent, Paulus gibi havarilerin önemsedığı uğrak yerlerinden olmuştur⁷. Kentte yaşayan Hristiyan nüfus zamanla arttıkça, kentin dokusunun da buna paralel olarak değiştiği görülmüştür. Bu yeni dinin

* Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, hakanalpaslan@akdeniz.edu.tr
ORCID:0000-0001-9409-9942

** Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Demre Dr. Hasan Ünal Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, tucegungor@akdeniz.edu.tr
ORCID:0000-0001-5198-5725

1 Özhanlı 2013, 156.

2 Taşhalan 1997, 5-20; Mitchell-Waelkens 1998, 5-6; Özhanlı 2013, 157.

3 Özsait 1985, 81.

4 Özsait 1985, 84-85.

5 Özcan 2008, 79.

6 Özhanlı 2013, 157.

7 Özhanlı 2013, 162.

öğretisi gereği, kentteki ihtişamlı ve süslü yapılar yok olarak yerini daha basit ve özentsiz, sıradan yapılar almıştır. 8.yy'da Arap⁸ akınlarına maruz kalan kent, baş gösteren bazı sıkıntular yüzünden 10. yy'da⁹ bugünkü Yalvaç İlçesi'nin olduğu alana taşınmış ve Selçukluların¹⁰ bölgeye hâkim olması ile birlikte de Selçuklu egemenliğine girmiştir.

Antiokheia Kenti, konumu ile sadece bulunduğu bölgenin güvenliğini değil, aynı zamanda kuzeydoğusunda bulunan Lykaonia, batısında Frigya ve güneyinde Pamphylia Bölgelerine geçişi sağlayan yol bağlantılarının da güvenliğini garantörize etmekteydi. Bunu sağlarken de, etrafını bir sur gibi kuşatan dağ sıraları üzerindeki kale yerleşimlerinden, kulelerden ve ön karakollardan faydalanmaktaydı. Sultan, Karakuş ve Anamas Dağları üzerinde yer alan ve bir zincirin halkaları şeklinde birbirine bağlı kaleler hem Antiokheia kentinin hem de komşu bölgelere geçiş güzergâhındaki yolların denetimini ve güvenliğini sağlamak adına stratejik noktalara inşa edilmişlerdir.

Kentin batısından başlayarak Sağır Kalesi – Yukarı Tırtar Kalesi - Çaltı Kalesi - Madenli Kalesi - Yaylacık Kale - Koruyaka Kalesi - Büyükören Kalesi - Kızıl çarşaf ve Men Tapınağı olmak üzere Antiokheia'nın etrafında bir daire şeklinde sıralanmaktadır (Resim 3). Bu kalelerin tamamı Antiokheia kentinin etrafında bulunan hâkim tepeler üzerinde, olası bir saldırı veya kuşatmada hepsi birbirini görecekle şekilde lokalize edilmişlerdir.

Sağır Kalesi¹¹, Sağır köyü yerleşkesinin yaklaşık 1 km. kuzeyinde, Karakuş Dağları'nın etekleri üzerinde inşa edilmiş bir sınırlı kalesi olmalıdır (Resim 4). Kale yerleşimi, üçgen formunda güneyden kuzeye doğru daralmaktadır. Doğu, batı ve kuzeyinde surlar görülebilirken güneyi teraslandırılarak açık şekilde bırakılmıştır. Kale içerisinde ana kaya düzleştirilerek elde edilen alanlar farklı amaçlar için kullanılmış olmalıdır. İrili ufaklı farklı büyüklükteki yerel taşlardan yapılmış surların neredeyse tamamı yıkılmış olup, belirli periyotlarda ayakta kalabilen ve yükseklik olarak bir insan boyunu geçmeyen kısımlar mevcuttur (Resim 5). Kalenin güney, kuzey ve doğusunda dik yamaçlar olmasından ötürü kaleye giriş

8 Haldon 1987, 12-13; Özhanlı 2013, 163.

9 Özhanlı 2013, 163-165.

10 Özcan 2008, 47.

11 Sağır Kalesi Hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Ağgöl, Sağır Köyü Yerleşim Arkeolojisi ve Arkeolojik Envanterin Yorumlanması, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, Isparta.

batı taraftan sağlanmaktadır. Kale içerisinde bakıldığında, Antiokheia Kenti ve Territoriumu, Men Tapınağı, Yukarı Tırtar Kalesi, Yaylacıkkale ve Hoyran Gölü rahatlıkla görülebilmektedir. Sağır Kalesi, sadece Antiokheia kentini değil aynı zamanda Antiokheia ve Men Tapınağı'ndan başlayıp Frigya Bölgesi'nde yer alan Synnada¹² (Şuhut) kenti istikametine giden Via Sebaste'ye ait tali yolu da kontrol altında tutarak, hem Frigya Bölgesi'nden Men Tapınağına gelen Hacı adaylarının güvenliğini temin etmekteydi hem de Hoyran Gölü'nün kuzeyinden Apollonia'ya ve Batı Anadolu'ya doğru uzanan ana yol ağını kontrol altında tutabilmekteydi. Özellikle bu yol güzergâhını bakımlı olduğu Tırtar Kalesi ile birlikte gözetim altında tutmaktaydı.

Yukarı Tırtar Kalesi, Tırtar Köyü'nün 1 km. doğusunda, Tırtar Köyü ile Tokmacık Köyü arasında yer almaktadır. Kale, Hoyran Gölü'ne ve Nekropolü'ne, Limneia Adası'na, Kumdanlı Ovası'na ve Antiokheia'dan başlayıp Apollonia ve Batı Anadolu'ya giden yol güzergâhına oldukça hâkim konumdadır. Diğer taraftan da doğusunda Çaltı Kalesini rahatlıkla görebilecek durumdadır. Sağır Kalesi ile bakımlı olan Tırtar Kalesi'nin arasında uzanan Kumdanlı Ovası'nı ikiye bölerek geçmekte olan yol ağı, her iki kalenin de görüş alanı içerisinde yer almaktadır ki, bu da bu yolun güvenliğinin oldukça fazla önemsendiğini göstermektedir. Kale üzerinde kaçak kazılarla oluşturulan tahribat sonucunda yüzeye çıkarılan seramik parçaları, kalenin Geç Antik Çağda da kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir.

Kalenin sur duvarlarına ilişkin çok fazla ize rastlanılmamakla birlikte, geneline bakıldığında ana kayanın traşlandırılması ile oluşturulmuş bir savunma sistemi söz konusudur. Kalenin hemen güneyinden geçen yol batı istikametine takip edildiğinde Hoyran Nekropolü'ne ve Limneia Adası'na, doğu yönünde gidildiğinde ise Çaltı Kalesi'ne ulaşmaktadır.

Çaltı Kalesi, köy yerleşiminin kurulmuş olduğu ovanın batısında yükselen tepelik alan üzerinde bulunmaktadır (Resim 6). Kale yer aldığı yüksek konumu ile güneyde Çaltı Boğazı'na, doğuda Hüyükü Ovası'na ve kuzeyde Çaltı Ovası'na hâkim konumda yer almaktadır. Batısında Tırtar Kalesi, kuzeyinde Men Tapınağı ile Kızılçarşaf Kalesi ve doğusunda Yaylacıkkale yerleşimi ile görüş mesafesinde bulunan kale, güneyde Eğirdir Gölü'nün tamamına hâkim durumdadır. Kalenin etrafını çevreleyen surların geneli yıkılmış ve etrafa dağılmış vaziyettedir. Sağlam kalan kısımlarından yola çıkılarak, kabaca düzleştirilmiş farklı ölçülerdeki blok

12 French 1984, 124.

taşlardan kuru duvar tekniğinde, herhangi bir bağlayıcı kullanılmadan yapılmış bir örgü sistemi söz konusudur (Resim 7). Surların içinde kalan kısım ana kaya tıraşlanarak düzleştirilmiştir. Bunun dışında kalenin su ihtiyacını sağlamaya yönelik bir de sarnıç bulunmaktadır. Kale aynı zamanda bölgedeki yolları da kontrol altında tutabilecek görüş açısına sahiptir. Bu yollardan biri Yalvaç'a (Antiokeia'ya) diğeri ise Hüyükli Kasabası'na uzanmaktadır. Kaleden başlayıp, Hüyükli ovasına doğru devam eden antik yol ağı takip edildiğinde Madenli Kalesi'ne ulaşılmaktadır.

Madenli Kalesi, bugünkü Madenli Kasabası'nın hemen üst kısmındaki yüksek tepelik alanda inşa edilmiştir. Yerleşim alanı bakımından bölgedeki en büyük kalelerden olan Madenli Kalesi, güneyinden geçen Isparta-Konya karayoluna (Via Sebaste) ve Madenli Kasabası'ndan Yalvaç'a giden yola hâkim bir konumda yer almaktadır (Resim 8). Sadece yollara değil, aynı zamanda Madenli ile Eğirler arasında bulunan Erenler Boğazı ile yine aynı mevkide bulunan Maden Ocağına da takip mesafesindedir. Kalenin batısı doğal sur halinde ana kayadan oluşurken, kuru duvar tekniğinde yapılmış olan kuzey, batı ve güney surlar tamamen yıkılarak yamaç aşağı akmış durumdadır (Resim 9). Kale içinde yapılan araştırmalarda yüzey ele geçirilen seramik parçaları arasında Frig Seramiği (?) olabilecek akıtma boyalı bir parça seramik ile yoğunlukla Geç Roma Dönemine ait parçalar ele geçirilmiştir. Haberleşme zinciri içerisinde Anamas Dağları üzerinde yer alan Yaylacıkkale yerleşimi ile görüş bağlantısı söz konudur. Kalenin girişi muhtemelen doğu yönünde olmalıydı, çünkü diğer yönlerin tamamında, giriş için topoğrafyanın uygun olmadığı görülmektedir. Kaleden doğu yönünde çıkıldığında Madenli Kasabası içinde yer alan Madenli Höyüğü'nün yanından geçen tali yol Keçili Köyü üzerinden Anamas Dağları'na çıkmakta ve Yaylacıkkale yerleşiminin doğusundan devam ederek Pamphylia Bölgesi'ne (Antalya'ya) ulaşmaktadır.

Yaylacıkkale yerleşimi, yukarıda bahsedilen antik yol üzerinde konumlanmıştır. Hâkimiyet alanı oldukça geniş olan bu yerleşim; Sağır, Çaltı, Madenli, Koruyaka, Büyükören ve Kızılçarşaf kalelerinin tamamını görmektedir (Resim 10). Geniş bir yayılım alanına sahip kalenin iç kısmında farklı büyüklükte mekânlar görülmektedir. Yıkık ve dağınık vaziyette bulunan güney surlar üzerinde yer alan giriş kapısı net bir şekilde görülmektedir ki, topoğrafya bakımından giriş için en uygun olan yöndür (Resim 11). Yerleşimin dört yanını çevreleyen surlar kuru duvar şeklinde farklı büyüklükteki taşlardan oluşturulmuştur. Yaylacıkkale, hem Isparta-Konya karayolunu hem de Gelendost İlçesi'nden kaleye gelen yolun geçtiği

Derbent Boğazının güvenliğini temin etmiştir. Pamphylia Bölgesi sınırlarına yakın olması, kalenin muhtemelen bir sınır ya da bir uç kalesi olarak veya bir ön karakol niteliğinde tesis edilmiş olabileceğini ayrıca akla getirmektedir. Kale içinde yapılan çalışmalarda elde edilen seramik bulgular Geç Roma Dönemini işaret etmekte olup, bunun dışında tarih verebilecek başka bir bulgu şimdilik bulunmamaktadır.

Yaylacikkale ile karşılıklı olarak tasarlanmış bir başka kale Dedeçam Köyü sınırlarında bulunan Büyükören Kalesidir (Resim 12). Antik Büyükören yerleşimi ile Dedeçam Köyü arasındaki yüksek dağ sırası üzerinde yer alan kale, boyutları bakımından diğerlerine göre daha minimaldir. Antiokheia'nın Neapolis sınırındaki son toprağı olan bu alanda, sınır güvenliğini sağlamak için yapılmış olmalıdır. Şarkikaraağaç Ovasına, Beyşehir Gölüne ve Via Sebaste (Isparta-Konya) yoluna egemen olması ile de ayrıca önem arz etmektedir (Resim 13). Üç tarafı surlarla çevrelenmiş kalenin duvarları tamamen yıkılmış durumdadır. Bir sınır karakolu konumunda olan kale yerleşimi doğusunda Yaylacikkale'yi, batısında ise Sağır ve Kızılçarşaf kaleleri ile Men Tapınağı'nı görmektedir.

Büyükören Kalesi ile doğrudan bakışimli olan Kızılçarşaf Kalesi Men Tapınağı'nın kuzeydoğusunda yer alır (Resim 14). Men Tapınağı'nın uydusu konumunda olan bu kalenin kuzeyini kayalık bir alan çevrelemekte, diğer tarafları ise sur duvarları ile sınırlanmış durumdadır. Kalenin iç kısmında 3 adet obruk şeklinde çukurluk bulunmaktadır. Bu çukur alanlar içerisinde gerçekleştirilen araştırmalarda taş balta (Resim 15) ve yoğun miktarda çakmak taşı ele geçirilmiştir. Özellikle ele geçirilen taş balta, bu alanın çok erken dönemlerden itibaren kullanıldığını net bir şekilde ortaya koymuştur. Bununla birlikte Geç Döneme tarihlendirilen seramik parçaları da kale ve eteklerinde görülmüştür. Kale, hem Men Tapınağı'nın hem de Antiokheia Kenti'nin en yakın olduğu güvenlik birimidir.

Değerlendirme

Pisidia Antiokheia Kenti, askeri bir koloni oluşu ve bulunduğu konumu itibari ile bölgedeki stratejik öneme sahip kentlerin başında gelmektedir. Bu önemini, Pamphylia, Lykaonia, Frigya ve Batı Anadolu'ya doğru giden Via Sebaste yolunun başlangıç noktasında ve bölgelerarası geçiş güzergâhında olması da ayrıca artırmıştır. Bunların dışında kentin zengin ve verimli tarım arazileri ile bol su kaynaklarına sahip oluşu dikkatlerin üzerinde toplanmasındaki başka bir önemli etken olmuştur.

Antiokheia'nın etrafını, bir zincirin halkaları gibi daire şeklinde sarmış olan kale yerleşimlerinin varlığı da yukarıda bahsi geçen hususlar üzerine inşa edilmiş

olmalıydılar. Antiokheia ve territoriumunda yapılan araştırmalarda¹³ kenti ve onun kutsal alanı olan Men Tapınağı'nı gözetleyen ve güvenliğini temin eden 8 adet kale yerleşimi tespit edilmiştir. Bu kale yerleşimlerinden, Antiokheia'nın batısında yer alan Sağır Kalesi ile güneydoğusunda bulunan Yaylacıkkale ve kuzeydoğusundaki Büyükören Kalesi, komşu bölgelere geçişin sağlandığı yollar üzerinde yer almalarından dolayı, kentin sınır noktalarının güvenliğini sağlayan sınır kaleleri ya da karakolları olarak inşa edilmiş olmalıydılar. Diğer kaleler ise daha çok Antiokheia merkezli olmak üzere Men Tapınağı'nın ve civardaki yolların güvenliğinin sağlanmasında ön planda olmalıydılar. Antiokheia merkez alınarak oluşturulmuş olan bu güvenlik sistemi içerisinde yer alan kale yerleşimlerine bakıldığında, bu kaleleri lojistik ve askeri destek gibi konularda besleyen ve ana üs konumunda olan Antiokheia'dan gelen antik yolların varlığı söz konusudur. Bu yolların izleri, kısmen de olsa hala görülebilmekte olup, bugün bu kalelere giden modern yolların tamamı bu antik yolların üzerine inşa edilmiş durumdadır.

Bu kale yerleşimlerinin sadece Antiokheia civarıyla sınırlı kalmadığı, Pisidia Bölgesi'nin iç kısımlarına doğru, hâkim tepeler üzerinde haberleşme zincirini bozmadan varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Bu da Pisidia Bölgesi'nin tamamının kaleler ile önemli ölçüde korunduğunu ortaya koymaktadır.

13 Çalışma konusunu oluşturan bu kale yerleşimlerinin tespitinde bizimle birlikte olan Pisidia Antiokheia Kazısı ve Yalvaç, Gelendost ve Şarkikaraağaç İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması Başkanı, değerli hocamız Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI'ya vermiş olduğu sözlü bilgilerden dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Ağgöl, M., 2015, “Sağır Köyü Yerleşim Arkeolojisi ve Arkeolojik Envanterin Yorumlanması”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

French, D.H., “1984, Roma Yolları ve Mil Taşları” II. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan 1984 İzmir, 124.

Haldon, J.F., 1987, *Byzantium in the Seventh Century (London 1997) 80. Zur historische Quellenlage*: K.V. Zettersteen, al-Abbas, in: E. J. Brill’s First Encyclopedia of Islam (Amsterdam 1987), Volume II, 1913-1936.

Mitchell, S. – Waelkens, M., 1998, *Pisidian Antioch. The Site and Its Monumentes*, London.

Özcan, A., 2008., “Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu’nun Yapı Propogandası ve Politikası”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

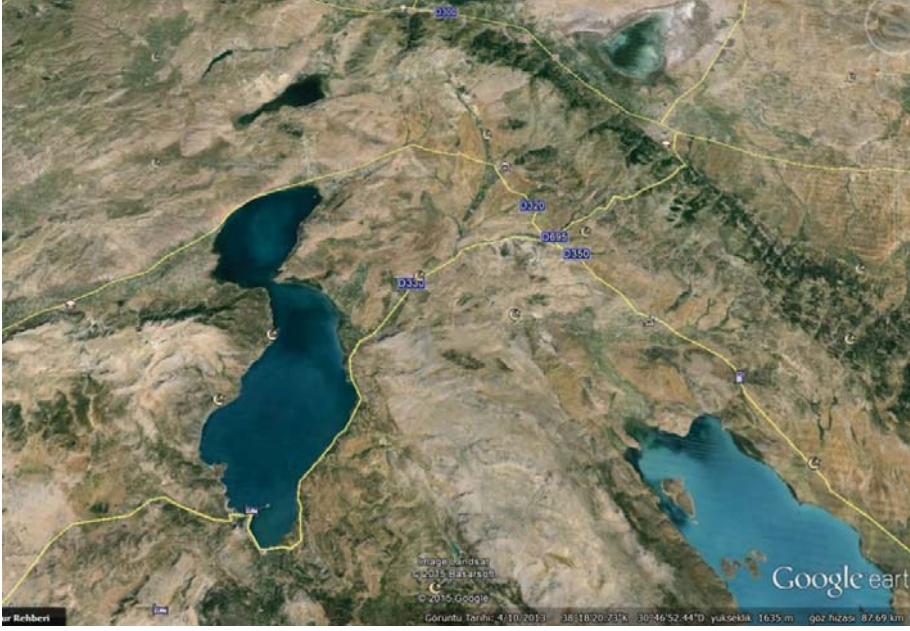
Özhanlı, M., 2013, “Pisidia Antiokheia Özelinde Roma Dönemi Kent Planlaması” *Pisidia Araştırmaları – I Sempozyum Bildiri Kitabı*, 5-6 Kasım 2012 Isparta, 155-167.

Özsait, M., 1985, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Taşhalan, M., 1997, “Pisidia Antiocheia’sının Tarihçesi”, *I. Uluslararası Pisidia Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 2-4 Temmuz 1997 Yalvaç, İzmir: 9-33.

RESİMLER

Resim 1: Pisidia Antiocheia Kenti Genel Görünüm
(Pisidia Antiocheia Kazı Arşivi)

Resim 2: Kentin Etrafını Çevreleyen Dağlar (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 3: Antiokheia ve Etrafında Bulunan Kale Yerleşimleri (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 4: Sağır Kalesi ve Girişi (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 5: Sağır Kalesi Surları ve Duvar Örgüsü (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 6: Çaltı Kalesinden Men Tapınağı (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 7: Çaltı Kalesi Sur Duvarları (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 8: Madenli Kalesi (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 9: Madenli Kalesi Sur Kalıntıları (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 10: Yaylacıkkaleden Men Tapınağı ve Yalvaç (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 11: Yaylacıkkale Giriş Kapısı (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 12: Büyükören Kalesi ve Yerleşimi (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 13: Büyükören Kalesinden Men Tapınağı ve Diğer Kaleler (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 14: Kızılçarşaf Kalesi ve Surları (Pisidia Survey Arşivi)

Resim 15: Kızılçarşaf Kalesinde Bulunan Obruklar ve Ele Geçirilen Taş Balta (Pisidia Survey Arşivi)

